KO’RISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALAR

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan Filiali

Olimjonova Soliha

Annotatsiya

Ko’rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar duch keladigan ko’p qirrali muammolarni o’rganish, ularning o’ziga xos rivojlanish va ta’lim ehtiyojlarini ta’kidlash ushbu maqolaning asosiy mavzusidir. Unda bu bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash uchun erta tashxis qo’yish, ixtisoslashtirilgan ta’lim metodologiyalari va inklyuziv o’quv muhitining muhim ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Maqolada ko’rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning o’quv tajribasini va ijtimoiy integratsiyasini yaxshilashga qaratilgan turli pedagogik strategiyalar va yordamchi texnologiyalar ko’rib chiqiladi. Yakuniy xulosa sifatida, ushbu maqola ko’rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun teng imkoniyatlar va hayot sifatini yaxshilashni ta’minlaydigan keng qamrovli qo’llab-quvvatlash tizimlari va siyosiy asoslarni targ’ib qiladi.

Kalit so'zlar: Ko’rish Nuqsoni, Maxsus Ta’lim, Inklyuziv Ta’lim, Yordamchi Texnologiyalar, Erta Aralashuv, Bola Rivojlanishi, Pedagogik Strategiyalar, Reabilitatsiya

Abstract

This article examines the multifaceted challenges faced by children with visual impairments, highlighting their unique developmental and educational needs. It delves into the critical importance of early diagnosis, specialized educational methodologies, and inclusive learning environments for fostering their holistic development. The paper explores various pedagogical strategies and assistive technologies designed to enhance the learning experience and social integration of these children. Ultimately, it advocates for comprehensive support systems and

policy frameworks that ensure equitable opportunities and improved quality of life for visually impaired children.

Keywords: Visual Impairment, Special Education, Inclusive Education, Assistive Technology, Early Intervention, Child Development, Pedagogical Strategies, Rehabilitation

Аннотация

Данная статья исследует многогранные проблемы, с которыми сталкиваются дети с нарушениями зрения, подчеркивая их уникальные потребности в развитии и образовании. В ней подробно рассматривается критическая важность ранней диагностики, специализированных образовательных методик и инклюзивной учебной среды для содействия их всестороннему развитию. Работа изучает различные педагогические стратегии и вспомогательные технологии, разработанные для улучшения учебного опыта и социальной интеграции этих детей. В конечном итоге, она выступает за создание комплексных систем поддержки и политических рамок, обеспечивающих равные возможности и улучшение качества жизни для детей с нарушениями зрения.

Ключевые слова: Нарушение Зрения, Специальное Образование, Инклюзивное Образование, Вспомогательные Технологии, Раннее Вмешательство, Развитие Ребенка, Педагогические Стратегии, Реабилитация

Kirish

Ko'rish qobiliyati bolaning dunyoni idrok etishi, o'rganishi va ijtimoiy moslashuvida markaziy rol o'ynaydi. Uning buzilishi bolaning jismoniy, kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, butun dunyo bo'ylab millionlab bolalar ko'rish nuqsonlari bilan yashaydi, bu ularning hayot sifati va kelajakdagi imkoniyatlariga jiddiy tahdid soladi. Ushbu muammo nafaqat shaxsiy fojia, balki

jamiyat uchun ham katta ijtimoiy-iqtisodiy yukni keltirib chiqaradi, chunki ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash maxsus resurslar va tizimli yondashuvlarni talab etadi.

Ko'rish nuqsoni bolaning atrof-muhit bilan o'zaro aloqasini cheklab, harakatlanish erkinligini, o'yin faoliyatini va tengdoshlari bilan muloqotini qiyinlashtiradi. Bu ularning mustaqilligini rivojlantirishga, o'ziga ishonchni shakllantirishga va ijtimoiy ko'nikmalarni egallashga to'sqinlik qiladi. Ta'lim jarayonida ham ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalar maxsus pedagogik yondashuvlar, moslashtirilgan o'quv materiallari va yordamchi texnologiyalarga muhtoj bo'ladilar. Ularning ta'lim olish huquqini ta'minlash va inklyuziv muhit yaratish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifasidir.

Ushbu bolalar duch keladigan qiyinchiliklar faqat ko'rish qobiliyatining yo'qligi bilan cheklanmaydi; ular ko'pincha qo'shimcha rivojlanish buzilishlari, stigmatizatsiya va ijtimoiy izolyatsiya kabi muammolar bilan ham to'qnash kelishadi. Shuning uchun, ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarga yordam berish kompleks, ko'p tarmoqli yondashuvni talab qiladi, bu tibbiy aralashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, maxsus ta'lim va ijtimoiy reabilitatsiyani o'z ichiga oladi. Erta tashxis va aralashuvning ahamiyati tobora ortib bormoqda, chunki bu bolaning rivojlanish traektoriyasini ijobiy tomonga o'zgartirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Mazkur maqola ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalar muammosini har tomonlama o'rganishga qaratilgan bo'lib, ularning ta'rifi, etiologiyasi, ta'lim va reabilitatsiya usullari, shuningdek, psixologik va ijtimoiy jihatlarini tahlil qiladi. Unda ushbu sohadagi eng so'nggi tadqiqotlar va amaliyotlar, jumladan, yordamchi texnologiyalarning rivojlanishi va inklyuziv ta'lim dasturlarining samaradorligi ko'rib chiqiladi. Maqsad – ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarning ehtiyojlarini chuqurroq tushunish va ularning hayot sifatini yaxshilashga hissa qo'shishdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar muammosiga bag'ishlangan zamonaviy adabiyotlar tahlili ushbu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlarning chuqurlashib borayotganini, shuningdek, yangi yondashuvlar va texnologiyalarning jadal rivojlanayotganini ko'rsatadi. So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy ishlar, ayniqsa 2020-yildan keyingi davrda, ko'rish nuqsonlarining ta'rifi, etiologiyasi, erta tashxisi, ta'lim va reabilitatsiya usullari, psixologik-ijtimoiy jihatlari hamda yordamchi texnologiyalar bo'yicha sezilarli yutuqlarni aks ettirmoqda. Ushbu tahlil mavzuning murakkabligini va unga ko'p tarmoqli yondashuv zarurligini ta'kidlaydi.

Ko'rish nuqsonlarining ta'rifi va tasnifi borasidagi adabiyotlar, avvalgi davrlarga nisbatan, faqatgina ko'rish o'tkirligiga asoslangan yondashuvdan voz kechib, funksional ko'rish qobiliyatiga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Yangi tadqiqotlar ko'rish maydoni, kontrast sezgirligi, ranglarni idrok etish va vizual ishlov berish tezligi kabi omillarning bolaning kundalik hayotdagi faoliyatiga ta'sirini chuqurroq o'rganmoqda.Bu yondashuv bolaning haqiqiy ehtiyojlarini aniqlash va individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining yangilangan tasnif tizimlari (masalan, ICD-11) ham ushbu funksional yondashuvni qo'llab-quvvatlab, ko'rish nuqsonlarining keng spektrini qamrab olishga intiladi. Epidemiologik tadqiqotlar esa ko'rish nuqsonlarining global tarqalishini doimiy ravishda kuzatib bormoqda, mintaqaviy farqlar, ijtimoiy-iqtisodiy omillarning ta'siri va oldini olish mumkin bo'lgan sabablarga alohida e'tibor qaratilmoqda.Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda ko'rish nuqsonlarining oldini olish va davolashga qaratilgan dasturlarning samaradorligi bo'yicha yangi ma'lumotlar to'planmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda esa kortikal ko'rish nuqsoni (CVI) kabi murakkab etiologiyaga ega bo'lgan holatlarning tarqalishi va tashxisi bo'yicha tadqiqotlar faollashgan.

Etiologiya va xavf omillari bo'yicha so'nggi adabiyotlar genetik omillarning ko'rish nuqsonlarining kelib chiqishidagi rolini tobora ko'proq ta'kidlamoqda.

Genetik testlash usullarining rivojlanishi aniq tashxis qo'yish va ba'zi hollarda maqsadli gen terapiyasi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.Homiladorlik davridagi infeksiyalar, perinatal asoratlar va erta tug'ilish kabi omillar ham ko'rish nuqsonlarining asosiy sabablari sifatida qayd etilmoqda. Ayniqsa, retinopatiya prematurasi (RP) bilan bog'liq tadqiqotlar, uning oldini olish va davolashning yangi usullarini izlashga qaratilgan.Erta tashxis va aralashuvning ahamiyati borasidagi adabiyotlar miyaning neyroplastikligi konsepsiyasiga asoslanadi. Bolalik davrida miya rivojlanishining yuqori moslashuvchanligi tufayli, ko'rish nuqsoni aniqlangan zahoti boshlangan aralashuvlar vizual tizimning rivojlanishini optimallashtirish va ikkilamchi rivojlanish kechikishlarining oldini olishda hal qiluvchi rol o'ynashi isbotlanmoqda.Yangi tug'ilgan chaqaloqlar va yosh bolalar uchun mo'ljallangan skrining vositalari va protokollari ishlab chiqilmoqda va ularning samaradorligi baholanmoqda, bunda ularning qulayligi va madaniy jihatdan mosligi muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim va reabilitatsiya sohasidagi adabiyotlar inklyuziv ta'lim tamoyillarini amalga oshirishga katta e'tibor qaratadi. So'nggi tadqiqotlar inklyuziv ta'lim modellarining samaradorligini baholashga qaratilgan bo'lib, individual ta'lim dasturlari (ITD), hamkorlikdagi o'qitish va qulay o'quv muhitini yaratishning muhimligini ta'kidlaydi. Maxsus pedagoglar (tiflo-pedagoglar) va yordamchi xodimlarning roli, ularning malakasi va uzluksiz kasbiy rivojlanishi masalalari ham keng muhokama qilinmoqda. O'quv dasturlarini moslashtirish, Brayl alifbosini o'qitish, kattalashtirilgan shriftli materiallar, audio resurslar va taktil o'qitish usullarini qo'llash bo'yicha eng yaxshi amaliyotlar tahlil qilinmoqda.Reabilitatsiya strategiyalari nafaqat ko'rishni tiklashga qaratilgan mashg'ulotlarni, balki orientatsiya va harakatlanish (O&M) ko'nikmalarini, kundalik hayot ko'nikmalarini (KHK) va kasbiy tayyorgarlikni ham o'z ichiga oladi. Bu borada bolalarning mustaqilligini oshirish va o'z-o'zini himoya qilish qobiliyatini rivojlantirishga urg'u berilmoqda. Ota-onalarning faol ishtiroki va ularni qo'llab-quvvatlash dasturlari ham

so'nggi adabiyotlarda muhim mavzu bo'lib, ota-onalar bolaning rivojlanishi va ta'limidagi asosiy sheriklar sifatida e'tirof etiladi.

Psixologik va ijtimoiy jihatlar bo'yicha adabiyotlar ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarda ruhiy salomatlik muammolarining yuqori tarqalishini, jumladan, xavotir, depressiya va ijtimoiy qiyinchiliklarni ko'rsatmoqda. Ushbu muammolarni erta aniqlash va ularga samarali aralashuv usullarini qo'llash bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Stigmatizatsiya va bullingning bolalar psixologiyasiga ta'siri o'rganilmoqda, bu borada jamiyatda xabardorlikni oshirish va bullingga qarshi dasturlarni joriy etish zarurligi ta'kidlanmoqda. Ijtimoiy integratsiya strategiyalari, masalan, tengdoshlar bilan o'zaro yordam guruhlari va jamiyatga asoslangan faoliyatlar bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini va ijtimoiy kompetentligini oshirishda samarali ekanligi ko'rsatilgan.Ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan psixologik konsultatsiya va terapiya usullari ham rivojlanmoqda. Shuningdek, adabiyotlar ushbu bolalarning chidamliligini va ijobiy psixologik natijalarga erishishga yordam beradigan omillarni, masalan, kuchli oilaviy qo'llab-quvvatlash, ijobiy o'z-o'zini anglash va imkoniyatlarga ega bo'lishni o'rganmoqda.

Yordamchi texnologiyalar (YT) sohasidagi jadal yutuqlar ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarning hayotini tubdan o'zgartirmoqda. Ekran o'qituvchilari, kattalashtiruvchi qurilmalar, yangilanuvchi Brayl displeylari, GPS-navigatsiya tizimlari va "aqlli" hassa kabi texnologiyalar ularning ta'lim olishi, harakatlanishi va kundalik faoliyatini sezilarli darajada osonlashtirmoqda. Sun'iy intellekt (SI) asosidagi ilovalar ob'ektlarni tanib olish, matnni nutqqa aylantirish va atrof-muhitni tavsiflash kabi funksiyalarni taklif etib, tobora murakkablashib va qulaylashib bormoqda.Biroq, adabiyotlar YTni qabul qilishdagi muammolarni ham muhokama qiladi, jumladan, yuqori narx, foydalanish uchun zarur bo'lgan o'qitish va ta'lim platformalari bilan moslikni ta'minlash kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. "Ta'lim uchun universal dizayn" (TUD) konsepsiyasi YT bilan chambarchas bog'liq bo'lib, barcha o'quvchilarga foyda keltiradigan, shu bilan birga nogironligi bo'lgan

shaxslarni maxsus qo'llab-quvvatlaydigan texnologiyalarni targ'ib qiladi.Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (KR) kabi texnologiyalar orientatsiya va harakatlanishni o'rgatish hamda xavfsiz, simulyatsiya qilingan muhitda tajribaviy o'qitish uchun istiqbolli vositalar sifatida o'rganilmoqda

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar muammosiga zamonaviy yondashuvning murakkabligi va ko'p qirraliligini ko'rsatadi. Tadqiqotlar nafaqat tibbiy va pedagogik jihatlarga, balki psixologik, ijtimoiy va texnologik yechimlarga ham e'tibor qaratmoqda. Erta aralashuv, inklyuziv ta'lim, yordamchi texnologiyalardan samarali foydalanish va ko'p tarmoqli hamkorlik ushbu bolalarning hayot sifatini yaxshilash va ularning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini ta'minlash uchun asosiy yo'nalishlar bo'lib qolmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu sohalardagi mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga, yangi texnologiyalarning samaradorligini baholashga va siyosatni yanada takomillashtirishga qaratilishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan bog'liq ko'p qirrali muammolar va aralashuvlarni o'rganish uchun keng qamrovli metodologik asosni qo'llaydi. Yondashuv mavjud adabiyotlarning tanqidiy tahlilini amaliy oqibatlar va kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlariga urg'u berish bilan birlashtirib, mavzuni yaxlit tushunishni ta'minlaydi. Metodologiya joriy bilimlarni tizimli ravishda aniqlash, baholash va sintez qilishga mo'ljallangan bo'lib, shu bilan ushbu bolalarga ta'sir etuvchi ta'lim, psixologik, ijtimoiy va texnologik jihatlarga yanada nozik nuqtai nazardan yondashishga hissa qo'shadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar haqidagi mavjud bilimlarni har tomonlama va tanqidiy sintez qilishdan iborat. Bu ularning ta'rifi, tasnifi, etiologiyasi, erta tashxisi, ta'lim va reabilitatsiya strategiyalari, psixologik va ijtimoiy jihatlari hamda yordamchi texnologiyalarning rolini o'z ichiga oladi. Umumiy maqsad eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash, tadqiqot

va amaliyotdagi mavjud bo'shliqlarni ko'rsatish va aralashuv hamda siyosatni rivojlantirish uchun kelajakdagi yo'nalishlarni taklif qilishdir.

Ko'rish nuqsonlarining bolalardagi rivojlanayotgan ta'riflari va tasniflarini, ham klinik, ham funksional nuqtai nazarlarni hisobga olgan holda, so'nggi adabiyotlarda ta'kidlanganidek, tanqidiy tahlil qilish

Bolalarda ko'rish nuqsonlari bilan bog'liq asosiy etiologiyalar va xavf omillarini, genetik omillar va erta aralashuv strategiyalariga e'tibor qaratgan holda o'rganish

Turli ta'lim va reabilitatsiya yondashuvlarining samaradorligini, shu jumladan inklyuziv ta'lim modellarini, ixtisoslashgan pedagogik usullarni va ota-onalarning ishtirokining muhimligini baholash

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar duch keladigan psixologik va ijtimoiy muammolarni, jumladan, ruhiy salomatlik, stigmatizatsiya va ijtimoiy qiyinchiliklarni o'rganish hamda qo'llab-quvvatlovchi aralashuvlarni aniqlash

Tizimli adabiyot tahlilini tanqidiy tematik sintez bilan birlashtirgan ushbu metodologik yondashuv bir qancha sabablarga ko'ra juda muhimdir. Birinchidan, u ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalardagi murakkab va rivojlanayotgan vaziyatni tushunish uchun mustahkam va dalillarga asoslangan asosni ta'minlaydi. So'nggi adabiyotlarni tizimli tahlil qilish orqali tadqiqot uning xulosalari eng so'nggi tadqiqotlar va eng yaxshi amaliyotlarga asoslanganligini ta'minlaydi.Ikkinchidan, tanqidiy sintez tibbiy etiologiyadan tortib ijtimoiy integratsiya va texnologik yutuqlargacha bo'lgan turli sohalardagi asosiy tendentsiyalar, muammolar va imkoniyatlarni aniqlashga imkon beradi. Ushbu integratsiyalashgan nuqtai nazar yaxlit aralashuvlar va siyosatlarni ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Uchinchidan, tadqiqotdagi bo'shliqlarni ta'kidlash va kelajakdagi yo'nalishlarni taklif qilish orqali ushbu maqola ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlaydigan tadqiqotchilar,

amaliyotchilar, siyosatchilar va o'qituvchilar uchun qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi. U keyingi tadqiqotlar va innovatsiyalarni rag'batlantirishni maqsad qilgan bo'lib, oxir-oqibat ushbu bolalar va ularning oilalari uchun yaxshilangan natijalar va hayot sifatini oshirishga hissa qo'shadi. Tuzilgan metodologiya topilmalarning ishonchli, keng qamrovli ekanligini va sohadagi akademik munozaralar va amaliy qo'llashga mazmunli hissa qo'shishini ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar muammosining murakkab va ko'p qirrali tabiatini chuqur tahlil qilib, erta tashxis va o'z vaqtida aralashuvning rivojlanish traektoriyasini ijobiy o'zgartirishdagi hal qiluvchi ahamiyatini ta'kidladi. Inklyuziv ta'lim, moslashtirilgan reabilitatsiya dasturlari va zamonaviy yordamchi texnologiyalar ularning ta'lim olish huquqini ta'minlash, mustaqilligini oshirish va jamiyatga faol integratsiyasini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Bolalarning psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish, shuningdek, tegishli siyosiy choralar ularning to'laqonli hayot kechirishi uchun ajralmasdir. Kelajakdagi sa'y-harakatlar mavjud bo'shliqlarni bartaraf etish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Karimova, D. Ko’rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar. Toshkent: Fan nashriyoti, 2023.

[2] Crouch, E. R., & Wright, K. W. (Muharrirlar.). "Bolalar Oftalmologiyasi va G'ilaylik Qollanmasi." Springer, 2021.

[3] D'Andrea, F. M., & Fraser, J. A. "Ko'rlik va Kam Ko'rish: Klinik va Ta'limiy Istiqbollar." New York: American Foundation for the Blind Press, 2020.

[4] Goujon, E., et al. "Bolalarda ko'rish qobiliyatining buzilishi va ko'rlikning tarqalishi va sabablari: Tizimli ko'rib chiqish va meta-tahlil." Oftalmologiya, jild. 128, son. 1, 2021, bet. 119-131.

[5] Kef, S., & van der Meer, J. "Ko'rish qobiliyati zaifligi bo'lgan bolalar va o'smirlarning psixososial farovonligi: Tizimli tahlil." Ko'rish qobiliyati zaifligi va Ko'rlik Jurnali, vol. 115, no. 2, 2021, pp. 101-115.

[6] Lueck, A. H., & Dutton, G. N. "Korish va Miya: Serebral korish buzilishini tushunish." New York: American Foundation for the Blind Press, 2021.

[7] Mani, R., et al. "Ko'rish qobiliyati zaif bolalar uchun erta aralashuv: Joriy amaliyotlar va natijalarning qamrovli sharhi." Rivojlanish tibbiyoti va bolalar nevrologiyasi, vol. 63, no. 3, 2021, pp. 263-272.

[8] Papadopoulos, K., & Koutsoklenis, A. "Ko'rish imkoniyati cheklangan talabalar uchun inklyuziv ta'lim: Global nuqtai nazar." New York: Routledge, 2022.

[9] Rahi, J. S., et al. "Yuqori daromadli mamlakatlarda bolalar ko'rligi va og'ir ko'rish qobiliyatining buzilishi tarqalishidagi tendensiyalar: Tizimli sharh." Lanset Global Salomatlik, vol. 9, no. 1, 2021, pp. e104-e115.

[10] Rosenblum, L. P., & Smith, D. W. "Koz Ojizligi va Korlik Qollanmasi." New York: American Foundation for the Blind Press, 2023.

[11] Sacks, S. Z., & Wolffe, K. E. "Ko'rish qobiliyati cheklangan talabalarni o'qitish." New York: Teachers College Press, 2020.

12. Baxodir o’g’li, E. B. (2025, December). O‘ZBEK XALQINING AN’ANAVIY MAROSIM VA URF-ODATLARINING TARIXIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH FALSAFIY TAHLILI (QADIMGI DAVR, ISLOM DAVRI MISOLIDA). In *Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus* (Vol. 1, No. 1, pp. 20-24).

[13] Wall, R. S., & Erin, J. N. "Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar va yoshlar uchun ta'lim asoslari: Nazariya va amaliyot." New York: American Foundation for the Blind Press, 2020.